

1. Ibrahim en Jordan

Twee jongemannen met een moeilijke jeugd. Aan de ene kant Ibrahim, een boom van een kerel met een vriendelijke, relaxte uitstraling. Bij Ibrahim geen spoor van twijfel. Hij is al zes jaar geleden definitief gestopt met die verkeerde dingen, heeft volledig afstand genomen van die tijd, ziet de toenmalige vriendjes van de straat allang niet meer en heeft z'n leven een totaal andere draai gegeven. Hij krijgt een uitkering, doet vrijwilligerswerk, heeft een opleiding in de beveiliging zo goed als afgerond en zoekt werk in die sector. Wat dit portret meteen illustreert is het gebrek aan prognostische betekenis van vroeg, veel en heftig in de criminaliteit belanden. Ibrahim had een uiterst moeilijke jeugd, is mishandeld, wordt als adolescent gediagnosticeerd als ADHD-er met kenmerken richting PDD-NOS en is met deze problematiek jarenlang volstrekt inadequaatt begeleid. Toch vindt hij al snel de weg terug en ontwikkelt hij daarin een enorme kracht. Aan de andere kant Jordan, een kleine gedrongen man met imponerende borstkas, overal tatoes, korte stoppelbaard, lang haar in een knotje, priemende ogen en opvallende ring in rechteroor. Hij woont al jaren samen met zijn vriendin in een mooi huis en zij komen niets te kort. Klopt, vaak vast zitten is niet leuk, maar dat is nou eenmaal de mindere kant van dit werk. Ook Jordan laat geen twijfel over zijn toekomst bestaan, hij gaat gewoon door. En daar heeft hij een heel duidelijke reden voor: '13/1400 euro in de maand, daar ga ik niet rond kunnen komen.'

Ibrahim

Als we Ibrahim spreken is hij 21 jaar. De eerste avond dat we bij hem langs gaan in Amsterdam Oost, na onze komst met een brief te hebben aangekondigd, treffen we een aantal flats zonder naambordjes. Als we op goed geluk bij een van de deuren aanbellen, wordt er open gedaan door een paar nieuwsgierige jongens van een jaar of 16. Jazeker, ze kennen Ibrahim wel maar ze weten niet waar hij nu is. Hij woont boven. Als we bij Ibrahim aankloppen komt hij net gehaast naar buiten, op weg naar een cursus. We maken een afspraak voor de week daarop en dan worden we gastvrij ontvangen in het appartementje dat hij deelt met een vriend.

Ibrahim is in Nederland geboren, het geboorteland van zijn ouders is Marokko. Eigener beweging vertelt hij ons niets over zijn thuissituatie alhoewel die wel vragen oproept, onder meer vanwege zijn uitdrukkelijke vermelding dat hij zijn verblijf in een Justitiële Jeugdinstelling wel prettig vond. De documentatie van politie, Bureau Jeugdzorg en Raad voor de kindbescherming maakt echter duidelijk dat zijn thuissituatie allesbehalve positief is. Zijn ouders scheiden als hij drie jaar oud is. Zijn vader gaat daarna terug naar Marokko. Ibrahim blijft bij zijn moeder wonen. Zij hertrouwt en Ibrahim krijgt er na enkele jaren twee veel jongere zusjes bij. Maar het botert niet tussen hem en zijn stiefvader. Er zijn toenemende spanningen, hij wordt door zijn stiefvader geslagen en rond zijn 14e loopt het helemaal uit de hand – thuis, op school en op straat. Dan gaat hij bij zijn vader wonen. Die is dan al weer enkele jaren terug in Nederland en heeft net het jaar daarvoor een verblijfsvergunning gekregen. Dit blijkt echter ook een verre van ideale woonsituatie.

Zijn vader heeft op dat moment geen zelfstandige woning, maar woont in bij een vriend. Deze vriend is volgens jeugdzorg en politie een drinkeboer en volgens dezelfde informanten 'komen hier voortdurend onbekende vrouwen over de vloer'. Zijn vader heeft er zelfs geen aparte kamer, maar slaapt er op een bank 'omdat hij vroeg op moet om te werken.'

Net als meeste andere veelplegers met Marokkaanse achtergrond benadrukt Ibrahim dat hij vaak een preek kreeg van zijn ouders: 'Ik hou niet van preken. Preek komt dan veel harder aan dan klappen.' De Raad voor de kindbescherming meldt echter, dat Ibrahim behalve door zijn stiefvader ook door zijn moeder en door zijn vader wordt geslagen en verwaarloosd. Geweld lijkt niet ongebruikelijk binnen de familie. De Raad vermeldt zelfs dat een oom een nichtje van Ibrahim heeft vermoord. Ibrahim zal ongetwijfeld veel vermaningen en verwijten hebben gekregen, maar waarschijnlijk ook nogal wat tikken van verschillende kanten, niet alleen vanwege zijn delicten, maar al veel eerder vanwege zijn drukke gedrag. Als Ibrahim enige tijd later naar aanleiding van zijn delicten wordt onderzocht luidt de diagnose namelijk ADHD met kenmerken die wijzen in de richting van PDD-NOS. Bovendien wordt gerapporteerd dat Ibrahim zich vaak eenzaam en onveilig voelt en dat een goede band met zijn ouders ontbreekt.

Ibrahim ziet dat anders. Hij ziet zichzelf eerder als het probleem en hij wijst er juist op dat zijn moeder altijd contact met hem heeft gehouden en dat zij hem ook later regelmatig opzoekt als hij is verhuisd. 'Mijn familie vindt deze dingen verschrikkelijk. Ik ken niemand in de familie die dit soort dingen doet; met mijn kleine zusjes gaat het heel erg goed. Ik hoef echt niet op ze te letten. Een zit op het gymnasium en haalt alleen maar tieners. Ik was de enige met problemen, ik was een echte puber, dacht nergens over na.' Hij heeft zonder al te veel problemen de basisschool gedaan. Pas op het VMBO gaat het mis, kennelijk als gevolg van de escalerende problemen thuis. Hij verliest zijn interesse in school en begint te spijbelen. Halverwege het derde jaar stopt hij zelfs helemaal met school. Hij heeft intussen gemerkt dat hij zijn ouders makkelijk wat op de mouw kan spelden. 'Ze weten niet zo goed hoe hier de dingen gaan. Ze zijn ook een beetje oud.' Hij vertelt ze niet wat hij allemaal doet, met wie hij om gaat en dat hij spijbelt. Volgens de politie veroorzaakt hij in deze periode ook veel overlast op straat, onder andere met bedreigingen van buurtbewoners.

De aanleiding dat Ibrahim op zijn 14e op de veelplegerslijst wordt gezet, is een hele serie delicten waarvoor hij in een keer voor de kinderrechter moet verschijnen: inbraken, diefstal, autokraken. Hij deed mee met een groepje oudere jongens in zijn buurt. Ze lieten hem, omdat hij nog klein was en naïef, naar binnen klimmen. Zij kozen de auto's uit en lieten hem de inhoud eruit halen. Toen de politie op een gegeven moment een lokauto had ingezet, liepen ze in de val en werd de hele groep opgepakt. De rechter deelde forse straffen uit. Ibrahim werd veroordeeld tot 168 dagen jeugddetentie, waarvan 90 dagen voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar. Ondanks zijn zeer jonge leeftijd werkte het verblijf in de Justitiële Jeugdinrichting weinig afschrikwekkend voor Ibrahim. 'Ik dacht, laat mij maar lekker daar. Ik had niet het gevoel dat ik vast zat, ik vond het wel fijn, je had een duidelijke structuur en wist precies wat je moest doen.' Hoewel Ibrahim tijdens ons gesprek zijn ouders niets verwijt, ontbrak het thuis kennelijk wel aan structuur en aan duidelijkheid. In elk geval weerhoudt de dreiging met een voorwaardelijke straf van opnieuw drie maanden zitten hem er niet van om zodra hij vrij komt mee te doen aan een volgende serie misdrijven.

Daarom moet hij op zijn 15e voor de tweede maal voor de Utrechtse kinderrechter verschijnen, nu voor mishandeling, bedreiging en zakkenrollen. Op dat moment is voor alle betrokkenen duidelijk dat de thuissituatie voor Ibrahim verre van bevordelijk is. De rechter stuurt hem naar een gesloten jeugdinstelling in Amsterdam en vandaaruit belandt hij in een begeleid wonen project. Hierbij zijn twee dingen opvallend: ten eerste dat de rechter besluit tot een beschermingsmaatregel, in dit geval een vrijwillige uithuisplaatsing aansluitend op zijn tweede detentieperiode. Ibrahim belandt eerst in een gesloten instelling en komt daarna terecht in een begeleid wonen project ver van zijn oude buurt, in Amsterdam. Dan begint alles snel te veranderen, volgens Ibrahim vooral door zijn begeleider. Dit is het tweede opvallende aspect in Ibrahims verhaal, omdat dit een van de weinige keren is dat door een jonge veelpleger een dergelijke cruciale rol aan een begeleider wordt toegekend; we komen daarop terug in het afsluitende hoofdstuk.

Daar besluit hij, geholpen door zijn begeleider 'zijn naam te verschonen'. Hij gaat werken: 'Op mijn 16e heb ik anderhalf jaar bij een bedrijf gewerkt: deed ik lak- en spuitwerk op vliegtuigen. Daarna ben ik gaan tegelen, bij een hoveniersbedrijf. Dat was wel een leuk baantje, maar ik wist dat het niet echt iets voor mij was. Dat heb ik ongeveer zes maanden gedaan. Van mijn 17e tot mijn 19e was ik straattoezichthouder. We hielden toezicht op straat en alles wat we zagen moesten we rapporteren. We werkten samen met de politie en als zij het soms te druk hadden om ergens te gaan kijken, dan moesten wij daar een kijkje gaan nemen.' Ibrahim laat foto's zien waar hij op staat in zwart uniform, samen met collega's en burgemeester Van der Laan. 'Nu werk ik vrijwillig bij een zorginstelling, dat is hier een verdieping lager, ja precies, waar die jonge jongens zitten. Dat is begeleid wonen. Ik help daar mee. Ik ben er verantwoordelijk voor het technische gedeelte en doe allerlei klussen. Daar krijg ik een vergoeding voor. Ik kom rond van een uitkering. Maar als ik mijn opleiding af heb - ik heb binnenkort examens - dan zoek ik een baan in de beveiliging.'

Ibrahim legt het accent in zijn verhaal op volwassen worden en de puberale status ontgroeien. Hij geeft blijk van een sterke inner locus of control: hij benadrukt dat hij *zelf* besloot om zijn leven bij te sturen en daar stappen toe te zetten. 'Sommige mensen worden eerder volwassen dan anderen. Ik werd vroeger volwassen. Ik ging mijn naam zuiveren door te werken en naar school te gaan.' Hij licht dat als volgt toe: 'Ik ben niet echt iemand van de school. Maar tegenwoordig heb je overal een opleiding voor nodig. Ik heb nu al anderhalve opleiding af. Niveau 1 heb ik snel afgerond en met de beveiligingsopleiding ben ik ook bijna klaar mee, alleen nog mijn examens binnenkort. (...) Ik heb zelf besloten om te stoppen, maar mensen hebben me ook daarin gesteund: mijn ouders, mijn familie en een goede vriend van mij. Ik kon met ze praten en als het nodig was kon ik naar ze toe om daar weer te gaan wonen. Maar ik doe het liever zelf want ik weet dat ik het zelf ook kan. Mijn ouders hebben me ook financieel gesteund. Ze kochten kleding voor me als ik dat nodig had en ook eten. Ik kon altijd terugvallen op mijn ouders. Ze zijn heel belangrijk voor me. Maar ik wilde 't zelf doen. Toen ik besloten had om te stoppen heb ik ook zelf mijn werk geregeld. Ik heb soms wel hulp gekregen via via bepaalde vrienden die connecties hadden.'

'Ik weet dat ik nooit meer in de verleiding kom. Kijk, als hier nu iemand bij mij dingen kwam stelen, dan zou ik dat ook niet leuk vinden. En als hier iemand op tafel z'n telefoon zou laten liggen, dan zou ik hem niet voor mezelf houden. Ik denk altijd aan de consequenties. Weet je, het is nu bijna acht jaar geleden en ik wil het niet verpesten. Kijk, ik krijg ook de werkpas mee van de zorginstelling en ik heb echt geen verleiding om daar geld van te stelen. Ik zal nooit meer

terugvallen, zeker weten! Ik heb het allemaal achter me gelaten. Met mijn vrienden van vroeger heb ik geen contact meer. Sommigen zijn junkies geworden en anderen zijn de weg helemaal kwijt. Dat hoor je dan weer via via. (...) Ik ken helemaal niemand van toen meer. Ik ben daarom ook hartstikke tevreden met mijn keuze om te stoppen, anders had het anders kunnen aflopen. Ik wist gewoon dat ik wou veranderen.' Ibrahim komt na zijn vijftiende niet meer voor in enige registratie van politie of justitie.

Jordan

We spreken Jordan in de gevangenis, waar hij voor de zoveelste keer zit vanwege een serie ernstige misdrijven. Jordan is inmiddels 22. Hij is geboren in Australië. Toen hij drie was is hij met zijn ouders naar Nederland verhuisd. Zijn vader is lang geleden teruggegaan naar Australië. Jordan bleef met zijn moeder en twee zusjes hier wonen. Hij heeft zijn vader sindsdien nog maar eenmaal gezien. Af en toe heeft hij nog telefonisch contact, maar Jordan is heel voorzichtig met wat hij hem vertelt. Zijn vader werkt in de beveiliging en hij is in Jordans ogen 'erg rechtlijnig': criminaliteit is 'not done'. Toen Jordan zeven jaar was, is zijn moeder verongelukt. Sindsdien heeft zijn tante de drie kinderen verzorgd. Zij is hun lievelingstante en laat de kinderen erg vrij. Zijn tante gelooft alles wat Jordan haar op de mouw spelt en ze wil vooral de vertrouwensband met de kinderen goed houden. Jordan denkt dat alles anders was gelopen als zijn vader gewoon thuis was geweest. Als hij voor het eerst met de politie in aanraking komt, oordeelt de Raad voor de Kinderbescherming dat zijn tante de problematiek van Jordan onderschat. De Raad maakt zich zorgen en houdt rekening met recidive. Dat blijkt een juiste inschatting.

Toen Jordan bijna veertien was werd hij voor het eerst betrapt bij een winkeldiefstal. Er volgde jeugdreclassering. Het jaar daarop bleef het rustig, maar in de daarop volgende zes jaar is hij de meest actieve veelpleger van de 21 die we spreken. Inbraken in woningen en bedrijven, straatroven, afpersing, heling, een enkele maal geweld of vernieling. Maandelijks staat er een nieuw feit. Zodra hij vrij is hij vrijwel meteen weer dagelijks op pad is. Daarnaast is er nog een serie verkeersovertredingen waarvoor hij inmiddels ruim €2000 aan boetes heeft moeten betalen. Minstens zo opmerkelijk als het enorme aantal delicten is het feit dat er in die zes jaar geen ontwikkeling in zijn crimineel CV te bespeuren valt. Jordan breekt nog steeds in en berooft mensen op straat. Geen kruimeldief, maar ook zeker geen grote jongen. Maar gedurende het hele gesprek laat hij er geen enkele twijfel over bestaan dat hij van plan is zijn criminele levenswijze voort te zetten.

Opvallend en uitzonderlijk in het verhaal van Jordan is dat hij redelijk kan leren en dat hij een volleerd loodgieter is met een afgeronde opleiding. Hij heeft ook hier en daar gewerkt als loodgieter maar hij ziet daar weinig toekomst in. Hij schetst in een notendop zijn motief voor zijn delinquente levensstijl: 'Weet je wat het is? Als ik als loodgieter aan de slag ga en ik krijg 13/1400 euro in de maand, daar ga ik niet van rond kunnen komen. (...) Het leven is gewoon duur.' Hij kan niet terugvallen op ouders die hem zouden kunnen helpen om zijn rekeningen te betalen, hij volgt ook nog een part-time studie om later een eigen zaak te kunnen beginnen, hij heeft een relatie, woont in een prijzig huis en hij stopt zijn tante – die het ook niet breed heeft – af en toe wat toe. Hoewel zijn vriendin liever zou hebben dat hij thuis is in plaats van met grote regelmaat in detentie, vindt Jordan

dat ze ook niet moet klagen. ‘We hebben een mooi huis voor een stelletje van onze leeftijd. En ze hoeft zich geen zorgen te maken of er vanavond eten op tafel staat. Ja, weet ik veel, ik weet niet hoe ik het moet zeggen, maar we hebben het goed. En daar profiteert zij ook van.’ Als ze alles zou weten, dan zou ze misschien wel met minder genoeg nemen, denkt hij, maar ja ‘is lastig’. Jordan beroept zich op hogere plichten, hij moet niet alleen in zijn eigen levensonderhoud voorzien, hij heeft ook een vrouw te onderhouden!

‘Als we nou een huis konden kopen, gewoon afbetaald en ik zou een eigen zaak openen, dan heb ik geen reden meer om... inkomsten te genereren.’ Over tien jaar verwacht Jordan een heel eind te zijn. ‘Misschien dat ik tegen die tijd, tijdelijk, wel voor mezelf aan het werk ben als loodgieter, nog. Om extra inkomsten te genereren. Dat ik niet voor een baas werk in elk geval.’ Jordan denkt dat een probleem is dat je aan geld gewend raakt. ‘Ik denk, en dan spreek ik niet alleen voor mij maar voor iedereen in deze PI die zit voor een vermogensdelict: als jij weet dat je ’s nachts via het dak een huis in kan gaan zonder dat het alarm af gaat en je hebt het al tien keer gedaan – dus de hele spanning daar heb je geen last meer van – en je neemt de kluis rustig mee uit het dak en de volgende dag maak je hem open en je haalt 30.000 euro eruit, dan is het heel moeilijk om terug te gaan naar negen tot vijf, voor 1100 in de maand.’ Volgens Jordan houdt hij er uiteindelijk veel meer aan over dan als hij als loodgieter aan de slag zou zijn. Opvallend is dat hij criminaliteit als (onontkoombaar) deel van zijn leven blijkt te beschouwen; 'zo is hij nou eenmaal'. In zijn visie blijft zijn criminele levenswijze dan ook helemaal niet beperkt tot een wilde periode in zijn jeugd, maar lijkt die levenswijze vooralsnog ook zijn leven als volwassene te gaan bepalen. Hij kent geen twijfel; hij gaat gewoon door. Hij zou liever iets minder vast zitten, maar de voordelen wegen daar ruimschoots tegenop!

Als hij tien, nee, vijf, nee twee miljoen zou hebben, horen we hem niet meer! Of... 'Kijk, dat denk ik nu. Maar dan, geld gaat op. Ja, als je een miljoen hebt, dan raak je gewend aan het leven naar dat standaard en als je een ton hebt, dan zit je aan dat standaard. En daarom denk ik dat het heel moeilijk is. Zelfs als je zeventien miljoen hebt, kan je niet stoppen met die criminaliteit. Omdat je, één, in dat wereldje zit waar je niet uit komt en twee, ja je bent gewoon gewend aan geld. (...) Al krijg je vandaag twintig miljoen, ja, dan hou je je een paar jaar rustig. Maar als je er nog maar dertien hebt, dan heb je weliswaar een leuk huis, maar ja, als je een aanbod krijgt, of je weet dat er daar nog vijf liggen, ja... dan ga je.’

Tot zover Jordan's verhaal. Als we naar zijn cv kijken, blijkt hij echter minder calculerend en ‘verstandig’ bezig dan hij het doet voorkomen. Met zijn berg verkeersovertredingen laat hij vooral zien dat hij lak heeft aan alles. Hij spiegelt zich aan grote criminelen, maar hij stijgt niet op de criminele ladder. Veelzeggender is waarschijnlijk nog dat hij als hij 25 is volgens de politie- en justitie-gevens nog steeds hetzelfde patroon blijkt te vertonen: inbraken, straatroven, een autokraak, een paar keer diefstal van een fiets en rijden zonder rijbewijs. En hij wordt dus nog voortdurend opgepakt en moet dan weer een tijdje zitten en boetes en aanzienlijke schadevergoedingen betalen.

Het lijkt er dan ook op dat er toch iets meer of iets anders met hem aan de hand is dan de simpele wens om (royaal) meer te verdienen dan een loodgieter. Misschien zou het goed zijn als Jordan eens intensief in contact zou worden gebracht met een therapeut die veel ervaring heeft met dit soort jongemannen. Wellicht is er dan enige kans dat dit heilloze patroon, dat zelfs cool calculerend gezien niet eens het welvarende leven lijkt op te leveren dat Jordan voor zich ziet, dan eindelijk

Veelplegers aanpakken

Ido Weijers

ISBN 9789088508592

© Uitgeverij SWP 2018

doorbroken kan worden. Hoe dan ook biedt de evidente frictie tussen Jordan's verhaal over de grote bedragen waar hij het allemaal voor doet - en de nog veel grotere bedragen die hem zouden kunnen verleiden om te stoppen - en de realiteit van fietsen stelen, straatroven, autokraken - en steeds weer opgepakt worden en flinke schadevergoedingen moeten betalen - therapeutisch gezien een uitstekende invalshoek om mee aan de slag te gaan. Dat kan echter niet binnen een standaard aanpak, daarvoor is maatwerk nodig, toegesneden op zijn persoonlijke problematiek.

In het volgende hoofdstuk zal worden onderzocht hoe tegenwoordig met dergelijke jongemannen wordt omgegaan in Amsterdam en Utrecht, om in het daaropvolgende hoofdstuk te bezien hoe het probleem van de jeugdige recidivist in enkele andere landen wordt aangepakt. Steeds zal daarbij de vraag terugkeren waar de kansen liggen om dergelijke jongemannen aan te pakken - puur repressief, met stevige straffen, of in een combinatie van straf en hulp; en onder welke condities dergelijke 'sancties op maat', afgestemd op de persoonlijke problematiek van de jonge veelpleger, uitzicht lijken te bieden op succes. Onze verwachting is dat deze studie precies op dit punt een belangrijke bijdrage kan leveren.